
ПИТАННЯ РОЗВИТКУ ОКРЕМИХ ГАЛУЗЕЙ ТА ІНСТИТУТІВ УКРАЇНСЬКОГО ЗАКОНОДАВСТВА І ПРАВНИЧОЇ НАУКИ

Чувакова Г. М.,
к.ю.н., доцент,
доцент кафедри загальнотеоретичної
юриспруденції
Національного університету
«Одеська юридична академія»
(м. Одеса, Україна)

УДК 340.13

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВИХ АНОМАЛІЙ

Дана стаття присвячена розгляду таких різновидів аномалій у правовій сфері, як правова аномалія, запропонована їх класифікація, а саме, виокремлення аномалій у принципах права та неправова практика.

Ключові слова: правова сфера, аномалія, правова аномалія, аномалії у принципах права, неправова практика.

Чувакова А. Н. Некоторые аспекты правовых аномалий. – Стаття.

Данная статья посвящена рассмотрению такой разновидности аномалий в правовой сфере, как правовая аномалия, предложена их классификация, а именно, выделяются аномалии в принципах права и неправовая практика.

Ключевые слова: правовая сфера, аномалия, правовая аномалия, аномалии в принципах права, неправовая практика.

Chuvakova A. N. Some Aspects of Legal Anomalies. – Article.

This article is devoted to consideration of such of anomalies in legal sphere, as legal anomaly. Their classification is suggested, namely, anomalies in legal principles and non-legal practice are distinguished.

Keywords: legal sphere, anomaly, legal anomaly, anomalies in the principles of law, non-legal practice.

На сучасному етапі розвитку державності і правової системи України виникає потреба у зміцненні засад верховенства права та гарантій захисту прав і свобод людини шляхом подолання правових аномалій.

Основний закон держави набуває стабільності і, відтак, утворює необхідні передумови для стабілізації суспільства. Як вбачають окремі політики, актуальність прийняття Конституції України шляхом референдуму для сучасного етапу розвитку нашої державності є суттєвим механізмом забезпечення верховенства закону та подолання правових аномалій.

Варто зазначити, що сьогодні в Україні поняття і форми правових аномалій у переважній більшості випадків є оцінними поняттями. Однак юридична практика, на відміну від юридичної науки, «не любить» оцінних понять оскільки вони призводять до розбіжностей при тлумаченні, а отже, до різнобою в правозастосуванні. У цьому зв'язку ще давньоримські юристи застерігали, що «будь-яка дефініція пов'язана з ризиком» (*«omnis defenitio in jure – periculosa est»*).

Через відсутність ознак складу даного діяння в законодавстві неможливо визначити чіткий перелік меж здійснення суб'єктивного права, вихід за які буде свідчити про зловживання особою своїми правами. До сказаного варто також додати, що в законодавстві не передбачено конкретних мір юридичної відповідальності саме за несумлінне здійснення приналежного особі права. Це, у свою чергу, призводить до того, що відсутність у законодавстві дефініції «правової аномалії», ознак цього явища служить причиною небажання судових органів виносити рішення, прямо пов'язані з застосуванням цього інституту.

Проте не вирішувати серйозні питання практичного характеру не можна, особливо в тих сферах, де чинне законодавство прямо зв'язує вчинене зловживання з необхідністю настання несприятливих правових наслідків. Оскільки шкода, заподіяна в подібних випадках, стосується не лише, наприклад, особи, стосовно якої здійснювалося несумлінне здійснення права, але й всього суспільства.

Конструкція аномалій у правовому полі України переконливо доводить роль цього юридичного явища серед визначальних особливостей сучасного суспільства і методів перетворення діяльності в умовах ризику на один із найважливіших каталізаторів прогресу.

Аномалії у правій сфері відображають внутрішню суперечливість правових конструкцій як детермінованих явищ. Будь-який фізичний,

біологічний і соціальний процес є поєднанням протилежностей. Усе, що існує в світі, має свою антитезу: світло бореться з пільмою, матерії протистойть антиматерія, за народженням настає смерть. Наведені протилежності взаємно обумовлені, перебувають у гармонії і тому можуть бути подолані народженням нової протилежності.

Протилежності притаманні будь-яким правовим явищам: праву суперечить неправу; повноваженню зазвичай відповідає обов'язок. З метою досягнення рівномірності (пропорційності) в праві протилежності юридичних явищ взаємодіють на засадах принципу співрозмірності (пропорційності) між обмеженнями прав та цілями. Цей принцип висуває критерій межі (результату) дій або рішень: вони не повинні виходити за межі відповідної мети. Принцип пропорційності передбачає вибір розумних, найбільш ефективних заходів для досягнення мети і завжди застосовується в сукупності з принципом справедливості, на який покладено функцію вирівнювання нерівності «преддоговірних можливостей».

Така «пропорційність» дає можливість забезпечити націленість права на затвердження у житті принципу еквівалентності, рівного несення за рівних умовах тягаря відповідальності, усього того, що під дещо іншим кутом зору охоплюється поняттям «справедливість» і виявляється через адекватні механізми речово- і зобов'язально-правових конструкцій.

Взагалі, аномалія – поняття широке та, крім загальної характерологічної якості – відхилення від норми, може служити синонімом патології. Порівнюючи норму й відхилення, ми зіштовхуємося з більшим діапазоном розумінь цього явища – від незначного відхилення до значного, і ці крайні значення в літературі прийнято називати патологією з негативним значенням [1].

Інтерпретацію поняття «аномалії у правовій сфері» слід розглядати через поняття норми, аномалії, патології. В. Д. Плахов відзначав, що поняття норми та аномалії слід виводити з її філософських, психологічних і психофізичних інтерпретацій, інакше всі теоретичні конструкції носитимуть схоластичний характер [2]. Серед аномалій у правовій сфері можна виділити аномалії у праві, правові аномалії та протиправні аномалії.

Ця стаття присвячена такому виду аномалій у правовій сфері, як правова аномалія, а саме на таких її видах, як аномалії у принципах права та неправову практику.

Аномалії у принципах права – це відхилення від норми, що у вигляді аномальних юридичних конструкцій присутні у праві, а саме у принципах права.

Принципи права відіграють роль фундаменту та конструкції не лише права як сукупності існуючих норм, а й виступають базисом правотворчої діяльності, тобто діяльності зі створення (санкціонування) юридичних норм уповноваженими державою органами (посадовими особами), основою правореалізації, тобто реалізації юридичних норм суб'єктами права в реальних суспільних відносинах.

Попри те, що в юридичній літературі існує певний плюралізм у розумінні поняття «принципи права», під ним, як правило, розуміють основні, вихідні начала, положення, ідеї, що виражають закономірності та сутність права як специфічного соціального регулятора [3]. Тому слід звернути увагу, що аномалії у принципах права – дуже небезпечний феномен, адже наявність відхилень у вихідних положеннях та ідеях, у відповідності до яких будується право як сукупність норм, а також у відповідності до яких ведеться нормотворча діяльність держави, може привести до існування аномальних норм права.

Такі відхилення спотворюють саму сутність права, адже, якщо врахувати, що принципами права є основні положення та ідеї, які і виражають його сутність і соціальну обумовленість, то наявність певних негативних відхилень саме у цих основоположних ідеях призводить і до існування негативних відхилень і відозміни самої сутності права, що негативно відобразиться на всіх правових явищах.

У залежності від того, на яку сферу юридичних норм у системі права поширює свій вплив той чи інший принцип права, виділяють загально-правові принципи (наприклад, принцип гуманності, законності тощо), галузеві принципи (наприклад, принцип свободи договору для цивільного права чи принцип презумпції невинуватості для кримінального права) та міжгалузеві принципи (наприклад, принцип змагальності сторін має закріплення у цивільно-процесуальному, господарсько-процесуальному та кримінально-процесуальному праві).

Наразі у нормативній базі багатьох країн світу наявні аномальні відхилення у принципах права.

Наприклад, у країнах-представниках мусульманської правової системи на законодавчому рівні закріплена нерівність громадян, а саме визнання переваги чоловічої статі над жіночою. Таким чином, порушено принцип формальної рівності громадян, адже відсутня рівність

всіх громадян. Але не тільки у ісламських країнах наявна нерівність громадян. Так, Гаррі К. Тріандіс писав, що соціально-екологічна нерівність культур і нерівність статей корелюють одна з одною, а експлуатація за ознакою статі найчастіше узгоджується з екологічною експлуатацією.

Наприклад, в тих регіонах Африки, де жителі не сповідують іслам, статус жінки в порівнянні зі статусом чоловіків, був набагато рівноправнішим до тих пір, поки до них не дійшли завойовники-колонізатори. В умовах колонізації існувала експлуатація, а рівень нерівності за ознакою статі збільшився. Крім цього, релігійні інстанції часто сприяли збереженню нерівності, проповідуючи жорсткі релігійні догми, а також самим змістом релігійної ієрархії, в якій домінували чоловіки. Ісламська і католицька релігійні конфесії особливо схильні підтримувати у своїх віруючих принцип нерівності статей.

Одним з показників нерівності статей є процентний рівень неписьменності серед жінок. В цілому, переважно, щоб цей показник був однаковим для чоловіків і жінок, як у випадку зі скандинавськими країнами і Швейцарією. У багатьох країнах, що розвиваються неосвічених жінок набагато більше, ніж чоловіків.

Іншим показником нерівності є процентне співвідношення жінок, що займають керівні позиції. У всьому світі цей показник набагато менше 50% (з 48% в Швейцарії і 28% в Австрії). У більшості інших країн ці показники ще нижчі. У Сполучених Штатах цей показник становить 17%, в ісламських країнах так само дуже низький. У Південній Кореї він становить 2%, в Гані – 3%.

Наступним показником є процентне співвідношення рівнів доходів чоловіків і жінок. Триман і Росс склали великий статистичний збірник по індустріально розвиненим країнам. Згідно з цими даними, найкраще співвідношення за цими показниками займає Німеччина (де жінки отримують 74% від зарплати чоловіків) і скандинавські країни (Швеція – 69%, Фінляндія – 68%, Норвегія – 63%, хоча в Данії – лише 57%). У більшості країн західної Європи зарплата жінки становить близько двох третин від зарплати чоловіка. Дані по Сполученим Штатам, представлені в цій доповіді, становлять 57%. Зауважимо, що це – середні показники, і картина за різними професіями відрізняється від середнього в залежності від місця роботи, регіону, етнічної групи, вікової групи тощо. Проте, в цілому, рівень зарплати жінок є нижчим, ніж у чоловіків [4].

Також прикладом аномалій у принципах права може бути так званий «податок на багатство». Наявність соціальної нерівності призводить до пошуку різноманітних шляхів подолання цієї проблеми, у т. ч. і до інструментів податкової політики, одним з яких є введення такого податку. У Франції «податок на багатство» (взагалі в державі розповсюджена й інша назва – «податок солідарності на фінансовий стан») був введений у рамках закону о фінансах ще у 1989 році. Таку практику Франції наразі використовує велика кількість країн, серед яких Велика Британія, Сполучені Штати Америки, Італія, Китай, Японія, Швеція тощо.

У Великій Британії застосовується Гербовий збір на нерухомість, сплата якого проводиться при купівлі товару. Податкова ставка змінюється в залежності від ціни нерухомості, що купується.

У Сполучених Штатах Америки застосовується податок на нерухомість в розмірі 1-2% від ринкової вартості за рік, а також податок на спадщину за прогресивним ставками.

У Франції податком обкладаються сімейні пари, чия власність в сукупності оцінюється вище 750 тис. євро, при цьому розмір доходу за рік не береться до уваги. Ставка податку зростає відповідно до збільшенням вартості об'єкта.

У багатьох з країн, де запроваджено податок на розкіш, він має локальне значення і спрямований на вирішення конкретних завдань. В Італії такий податок має місце в Сардинії і застосовується відносно власників габаритних яхт, оскільки ці яхти завдають шкоди природі. Податок діє щодо власників і відпочиваючих, які приїжджають в порти Капрі та Таорміна на яхтах завдовжки понад 14 м. В інших курортних районах Італії податком обкладаються надпотужні джипи певних марок, використання яких негативно діє на навколишнє середовище.

У Китаї податок береться з осіб, що мають у власності дорогі годинники, яхти і гольф-клуби. Ставки варіюють від 10 до 35% без урахування податку на додану вартість. Крім того, встановлені імпортні мита, ПДВ і податок на споживання. Ставки залежать від виду товарів.

У США також широко використовується спосіб податкового регулювання рівня споживання, який полягає в застосуванні підвищеної ставки ПДВ на дорогі продукти і лише щодо виробників товарів.

Франція також відома податком на надприбутки, що стягуються за ставкою 75% з доходів, що перевищують 1 млн євро за рік. Податок має обмежений термін дії і покликаний підтримати фінансову систему країни і сприяти встановленню соціальної справедливості.

У Швеції стягується податок з багатого населення, який до 2007 р. застосовувався у розмірі 1,5% на накопичення понад 1,5 млн шведських крон (214 тис. дол. США) для неодружених або розлучених осіб і такий же відсоток на накопичення більш 3 млн крон для сімей.

Ці відомості призводять до закономірного висновку, що процес формування внутрішньої податкової політики пов'язаний з особливостями економічної і фінансової системи країни, її історією, споживацькою культурою, відокремлено сформованими традиціями та іншими факторами. Це говорить про те, що щонайменше необачно сліпо копіювати чужий досвід, не враховуючи унікальність своєї держави.

Одним з негативних наслідків введення відповідного податку у Франції стало те, що з країни щороку виїжджають приблизно 350 заможних людей, а збитки державного бюджету від цієї міграції оцінюються в 25-28 млрд євро. Результатом податкової політики Китаю стає скорочення внутрішнього споживання товарів, що належать до предметів розкоші, і масове придбання їх за межами держави [5].

В Україні подібний податок намагаються ввести ще з 2012 року. Наприклад, у 2016 році були внесені певні зміни до Податкового кодексу України, у відповідності до яких було підвищено податок на нерухомість та транспорт.

Попередження, подолання та усунення усіх видів правових аномалій відкриває шлях до підвищення ефективності законодавства, зростання його значення в реформуванні правосвідомості українського суспільства, більш надійного забезпечення прав і свобод людини і громадянина.

ЛІТЕРАТУРА

1. Чувакова Г. М. Інтерпретація поняття «правова аномалія» // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. праць. 2009. Вип. 50. С. 329-330.
2. Плахов В. Д. Социальные нормы. Философские основания общей теории. – М.: Наука. 1985. С. 6.
3. Машков А. Д. Теорія держави і права: підручник. – Київ: Дакор, 2015. С. 270.
4. Триандис Г. К. Культура и социальное поведение: учеб. пособие / пер. с англ. В. А. Соснина. – М.: ФОРУМ, 2007.
5. Шакирова Р. К. Концепция налога на роскошь: зарубежный опыт, отечественная практика и альтернативы // Вестник Томского государственного университета. Экономика. 2016. № 1 (33). С. 256-258.

